

LA CONSTRUCCIÓ NARRATIVA DE LA IDENTITAT EN L'ADOLESCÈNCIA

Àngel Serra i Jubany
Universitat de Vic

RESUM

Aquest article és una proposta conceptual sobre la construcció narrativa de la identitat en l'adolescència. En aquesta línia, es descriuen les característiques més rellevants del canvi evolutiu durant aquest període i se'n destaquen els conceptes contemporanis de la identitat. Es comenta la teoria sobre la construcció de la identitat d'Erik Erikson, els estats de la identitat de James Marcia i se'n descriuen les diferències entre els sexes. Es desenvolupa la proposta de la construcció de la identitat a partir d'eines narratives i de manera concreta de l'escriptura del diari íntim, entès com una eina autonarrativa que podria facilitar la construcció de la identitat, ja que són intents d'integrar l'individu i mostrar, de manera estable, una representació personal.

PARAULES CLAU: identitat, narrativa, diari íntim.

NARRATIVE CONSTRUCTION OF THE IDENTITY IN ADOLESCENCE

ABSTRACT

This article is a conceptual proposal on the narrative construction of identity in adolescence. In this line it describes the most relevant characteristics of evolutionary change during this period and highlights the contemporary concepts of identity. It comments the theory on the construction of the identity of Erik Erikson and the states of the identity of James Marcia, and describes the differences between genders. It develops the proposal of the construction of the identity through narrative tools and more specifically the writing of an intimate diary, understood as a self-narrative tool, which could facilitate the construction of identity since they are attempts at integrating the individual and at showing a stable personal representation.

KEY WORDS: identity, narrative, intimate diary.

ADOLESCÈNCIA I IDENTITAT

La identitat consisteix en ser un mateix, separat dels altres, amb integritat i coherència; ser una totalitat a través del temps, amb autoconsciència, malgrat els canvis que puguin produir-se. Uns canvis que, durant l'etapa de l'adolescència, suposen importants transformacions físiques, emocionals, cognitives i socials. Una de les tasques principals a la qual haurà de fer front el jove, sobretot durant l'adolescència tardana (a partir dels quinze anys), és la construcció de la identitat (Adams, Abraham i Markstrom, 2000; Comas-Díaz, 2001). Encara que les identitats infantils són precursors de les identitats adolescents, aquesta activitat es formula amb més freqüència i intensitat durant l'adolescència, sobretot en els de més edat, quan intenten saber qui són, com són i cap a on es dirigeixen en la vida.¹ És un moment biogràfic en què intenten explorar i definir la identitat i en què s'incrementa especialment la reflexió i la comprensió sobre ells mateixos. Aquest objectiu s'aconsegueix a través de representacions i imatges sobre un mateix i els altres, que es conceptualitza en l'àmbit psicològic a través de l'autoconcepte. En ell es postula la idea del jo com a objecte de coneixement en si mateix, que en l'actualitat es conceptualitza de forma més multidimensional i que engloba diferents aspectes de la persona (físic, acadèmic, relacions socials, etc.). Aquestes autodescripcions agafaran noves formes durant el període adolescent, en general, cap a un retrat que es caracteritza per ser abstracte i idealitzat, amb autodescripcions més diferenciades respecte de l'etapa infantil i, d'aquesta manera, es van creant contradiccions internes fruit dels múltiples rols que desenvolupen.

És també un moment en què distingeixen entre el jo real i l'ideal, el jo públic i el privat, però també el jo vertader i el fals. És com si s'adonessin que hi ha diversos jo en el seu interior i els preocupa trobar el vertader (Harter *et al.*, 1996). S'incrementa la comparació social i també la introspecció; això fa que aquest autoconcepte s'adreci cap a característiques més internes, sentiments interpersonals més conceptuals i basat en proves més objectives que el període de la infància (Rosenberg, 1986). Com a conseqüència, les autodescripcions evolucionen gradualment des dels llistats de trets físics i conductuals cap a d'altres atributs que tenen més a veure amb els trets de la personalitat, valors, creences i

1. Considerem, però, que potser seria més útil pensar en la cerca de la identitat com un procés al llarg de tota la vida més que com un estat delimitat en l'etapa de l'adolescència. Probablement hom modifica i passa per diferents estats d'identitat respecte als diversos dominis de la identitat (treball, creences polítiques, etc.) al llarg de la vida. Per exemple, una situació d'atur pot forçar a tornar a avaluar les decisions d'identitat fetes amb anterioritat.

ideologies (Damon i Hart, 1998). Els adolescents, a més d'emprar termes més psicològics per descriure el seu jo que els nens i nenes de primària, són molt més conscients que no són la mateixa persona o no es comporten d'igual manera en totes les situacions (Harter i Monsour, 1992).

En resum, el concepte del *jo* es torna més psicològic i abstracte i es converteix en un autotretat més coherent i integrat des de la infància fins a l'adolescència. En realitat, es converteix en una persona que reflexiona sobre el funcionament de la seva personalitat. Per tant, la identitat és una tasca a la qual el jove dedica temps al llarg de l'adolescència.

Com més endavant desenvoluparem amb més extensió en els estats de la identitat de Marcia, aclarir-se i comprometre's amb la identitat (o identitats) personal forma part d'un desenvolupament sa i adaptatiu d'aquest període evolutiu, ja que els que l'assoleixen gaudeixen d'una major autoestima, són menys cohibits i estan menys preocupats per les qüestions personals que els que es troben en els altres estadis anomenats *de difusió de la identitat, exclusió o moratòria* (Adams, Abraham i Markstrom, 2000). Probablement per aquest motiu, els adolescents que es troben en l'estat *de difusió de la identitat* (no han pensat ni han resolt els problemes de la identitat) són molt apàtics i expressen desesperança sobre el futur.²

IDEES CONTEMPORÀNIES SOBRE EL CONCEPTE DE IDENTITAT

La noció de *subjecte* està canviant. En aquest sentit, diferents autors (Castells, 1998; Gergen, 1992; Giddens, 2000) han caracteritzat el temps que ens toca viure com el de la crisi de la noció moderna de la representació de la identitat, una noció que s'havia configurat des de les característiques de l'ésser humà com una entitat unificada i estable, una concepció que tenia les seves arrels en el moviment filosòfic racionalista.

El punt de vista contemporani sobre el desenvolupament de la identitat suggereix algunes consideracions importants que ara anem a subratllar. Són, sobretot, tres les característiques constituents d'aquesta nova configuració de la identitat: 1) és una construcció dinàmica i canviant, ja no és una entitat unificada i estable, tal com abans era considerada; 2) es parla de múltiples jo o de múlti-

2. Cal assenyalar aquí que, si bé Erik Erikson va suposar que la crisi de la identitat es resol entre els quinze i els divuit anys, aquesta normativa d'edat era un pèl optimista per a la nostra realitat, ja que els estudis situen fins als vint-i-un anys o més la consecució de la identitat (Meilman, 1979).

ples identitats i també de possibles jo, i 3) l'origen de la identitat està en l'intercanvi d'informació amb un mateix i amb els altres i en destaca el paper del llenguatge i, sobretot, del discurs narratiu per facilitar la seva construcció.

Des d'aquesta primera visió dinàmica i canviant, en primer lloc, es parteix del desenvolupament de la identitat com un procés llarg i gradual, i menys com una tasca ubicada en una sola etapa evolutiva. Aquesta premissa entén la identitat com un procés dinàmic que anem construint al llarg de la vida, no únicament durant l'adolescència. De fet, la identitat no és una estructura fixa, sinó que es construeix en el temps de la història social i individual. Es pot dir que la formació de la identitat comença amb l'aparició del vincle afectiu, el desenvolupament del sentit del jo i l'emergència de la independència durant la primera infància, i acaba amb la revisió i la integració de la trajectòria vital pròpia de la vellesa.

D'altra banda, aquest desenvolupament de la identitat que es considera un procés llarg, en molts casos es tracta d'una transició més gradual i menys abrupta del que suggereix el terme *crisi*, proposat per Erikson des del seu enfocament psicosocial del desenvolupament. La crisi de la identitat d'Erikson només sorgeix quan l'intent de trobar-se un mateix fracassa a llarg termini. Això no treu que, durant l'adolescència, el desenvolupament de la identitat sigui una tasca específica per aprofundir, ja que, per primera vegada, l'individu pot organitzar i sintetitzar de manera conscient les identitats i identificacions de l'etapa infantil integrant aspectes físics, cognitius, emocionals i socials per construir un camí que el porti cap a l'edat adulta. Comparteix, en aquest sentit, que una de les tasques principals de l'adolescència ha de ser la construcció de la identitat.

Ja no es parla tant d'una identitat com d'una essència, sinó que existeix una creixent tendència a descriure el sistema del jo en termes de múltiples jo o de múltiples identitats (Brooks-Gunn i Graber, 1999). Tot depèn dels àmbits i contextos en què es desenvolupen. Per superar el caràcter excessivament estàtic de les representacions i valoracions del jo (autoconcepte i autoestima), alguns autors proposen considerar també la representació que la persona té de si mateixa en el futur (Markus i Nurius, 1986). Aquest concepte contemporani de la identitat inclou tant aspectes temporals del passat, del que hom ha estat, com també del que és en el present i de la projecció futura o dels possibles jo. Una interessant aproximació a l'estudi del jo o de la identitat s'ha centrat en el constructe de la composició de diferents possibles jo (Markus i Nurius, 1986; Cross i Markus, 1991; Markus i Herzog, 1992). Es tracta del jo possible, una conceptualització que inclou tant allò en què li agradaria convertir-se al subjecte com allò en el que no li agradaria arribar a ser, és a dir, els possibles jo inclouen tant imatges positives com negatives del jo en el futur (Cota-Robles, Neiss i Hunt, 2000; Markus i Nurius, 1986).

Probablement aquesta predisposició a estar obert a diverses alternatives i projectes es fa més evident en l'etapa de l'adolescència, quan encara no hi ha massa àmbits personals consolidats, però també en períodes de crisi de la pròpia identitat, quan alguns aspectes demanen ser modificats per a una millor adaptació psicosocial. Segons aquest punt de vista, la representació d'un mateix en el futur inclou una varietat de jo possibles: el jo que la persona espera ser, el jo que la persona no vol arribar a ser, el jo que la persona creu que hauria de ser, el jo que la persona desitjaria ser i el jo que la persona tem arribar a ser.

Les funcions fonamentals d'aquestes representacions en l'avenir són, en primer lloc, orientar i guiar el comportament de la persona en el futur com a fites desitjables que es volen assolir i, d'altra banda, el que es vol evitar. En segon lloc, els jo possibles constitueixen marcs de referència en els quals la persona avalua i interpreta el seu autoconcepte i conducta actual i, en aquest sentit, té un impacte més que probable en la seva autoestima (Miras, 2001). Així, la valoració que hom fa de les seves habilitats i competències de ben segur que afectarà als jo possibles en forma d'expectatives de futur i de motivacions personals. En aquest sentit, els possibles jo es creen basant-se en el coneixement que l'adult té de si mateix, les seves experiències passades i presents, així com les expectatives i els desigs per al futur (tant esperats com temuts). Per exemple, un possible jo relacionat amb la salut pot guanyar cada cop més importància en l'edat adulta (Hooker i Kaus, 1994). Els possibles jo estan relacionats amb la quantitat de conducta exploratòria per buscar alternatives, comporta guiar-se per fites de futur i, com a conseqüència, dóna graus més elevats d'autoeficàcia. Hazel Markus i els seus col·laboradors (Markus, Mullally i Kitayama, 1999) consideren que és important entendre com emergeixen els jo múltiples a través de la participació en pràctiques culturals. Aquests autors sostenen que tots els jo són culturalment específics i emergeixen quan una persona s'adapta a diferents ambients culturals. En darrer lloc, des d'alguns corrents de la psicologia, s'enfoca la formació de la identitat com d'una construcció narrativa, configurada a través del discurs, de manera que és un procés que es va fent a través de la representació continuada, dia a dia, i físicament moment a moment en interacció amb un mateix i les persones que ens envolten.

Si partim del supòsit que la identitat està socialment construïda i canvia al llarg del temps, les societats i els grups (Gergen, 1992; Burr, 1997), l'adolescència, com també altres etapes evolutives, no són realitats essencials, sinó socials, discursives i, per tant, canviants, producte de cada època i de cada moment històric. Això suposa que els subjectes estableixen la seva identitat a través d'una sèrie de relacions i identificacions amb l'entorn i amb els altres, relacions que tenen a veure amb els desigs, fantasies i creences personals i col·lectives. Des

d'aquesta perspectiva *construccionalista*, es proposa que el subjecte, al llarg de la seva trajectòria vital, va assumint diferents versions del jo.

La conducta humana es pot concebre com un text potencial esperant significat cultural, atès que som un efecte del llenguatge. El desenvolupament d'un mateix és significativament influenciat pel llenguatge, sigui llenguatge parlat, escrit o d'altres llenguatges, com l'expressió corporal o la roba de vestir. En el mateix sentit, es mostra l'enfocament de l'*interaccionisme simbòlic* de Mead (1990), Plummer, Scheff i les teories socials de Goffman i Lewis, les quals argumenten que el desenvolupament de la identitat és un procés d'interacció social que té lloc, sobretot, a través del discurs. Es parteix de la premissa que els individus no existeixen sense els grups i les cultures, i que és a través d'un procés d'interacció amb els altres que els individus arriben a assolir la seva identitat.

És a través del diàleg intern, d'un discurs autonarrat, que assolim significat a les nostres experiències, de manera que la força per modificar les nostres vides, les nostres conductes, sovint és modificant el nostre relat (Payne, 2002). Com molt bé situa l'escriptor García Márquez (2002) en l'inici de les seves memòries, titulades significativament *Vivir para contarla*, «la vida no és la que un va viure, sinó el que hom recorda i com la recorda per explicar-la». Tal com afirma White (1995), «vivim d'acord amb les històries que ens expliquem». Som una construcció narrativa i aquesta suposa un esquema a través del qual donem sentit a l'activitat personal i a la nostra experiència de temporalitat (Polkinghorne, 1988). El significat narratiu afegeix a la vida la noció de finalitat i converteix les accions quotidianes en episodis concrets. És el marc sobre el qual es comprenen els fets passats i es projecten els futurs. Per tot això, probablement, el diari escrit en l'adolescència, en tant que discurs autonarratiu, permet construir sentit i també continuïtat i historicitat a les vivències quotidianes.

LA IDENTITAT SEGONS ERIK ERIKSON

Amb diferència, la teoria més completa i provocadora sobre el desenvolupament de la identitat en l'adolescència és la formulada per Erik Erikson. La seva teoria psicosocial sobre el desenvolupament ha contribuït a subratllar el procés de formació de la identitat com una qüestió de màxim interès durant l'adolescència i una de les tasques primordials que l'adolescent haurà d'assumir.³

3. Identitat contra confusió de la identitat en la teoria psicosocial d'Erikson és la cinquena crisi del desenvolupament psicosocial, en la qual l'adolescent busca desenvolupar un sentit coherent del jo, que inclou l'exploració i els compromisos que desenvoluparà en la societat.

Establir una identitat segura es veu com una funció primària del jo. La identitat pot considerar-se com un sentit intern de qui som, del que ens fa ser únics i un sentit de continuïtat en el temps i també un sentit d'integritat. Un període de crisi de la identitat és una experiència comuna, però no generalitzable, durant l'adolescència, però per a algunes persones té lloc més tard en la vida. El terme *crisi de la identitat* es refereix als sentiments d'ansietat que acompanyen als esforços per definir o redefinir la pròpia individualitat i la reputació social d'un mateix (Erikson, 1993).

Qui sóc? Què faig en la vida? Cap a on vaig? Què és el que em fa diferent? Aquestes preguntes són molt comunes en l'adolescència i també al llarg de la vida, encara que és durant l'adolescència quan es pot intensificar aquesta recerca personal. En concret, els canvis més importants en el desenvolupament de la identitat tenen lloc durant l'adolescència tardana, a partir dels quinze anys.

Va ser Erik Erikson el primer a assenyalar com d'importants són aquestes preguntes per entendre el desenvolupament adolescent. Erikson (1993) concep el desenvolupament com un seguit d'etapes psicosocials de conflicte que s'han de resoldre per seguir madurant en el cicle vital. En l'estadi cinquè d'Erikson, la fita a assolir seria la identitat vers la confusió o la identitat difusa en cas de no aconseguir-se. Aquest sentiment d'identitat, Erikson (1993) el descriu com «un sentiment de similitud amb si mateix i de continuïtat existencial i també la percepció simultània que els altres reconeixen a un mateix i contínuament».

El procés d'adquisició de la identitat personal (ser un mateix, diferent i independent dels altres) pot portar el jove a experimentar amb diferents rols per trobar-se ell mateix. També caldrà anar prenent certes decisions sobre la vocació professional i les actituds polítiques i religioses, entre d'altres aspectes definitoris de la persona. Els processos bàsics en la formació de la identitat eren, segons Erikson, l'*exploració* i el *compromís*. Això significa explorar i triar, però també adquirir compromisos.

Els components de la identitat s'estableixen seguint un ordre temporal (Dellas i Jerningan, 1995). En primer lloc, s'han de solucionar els temes d'identitat en relació amb els canvis corporals, els trets físics i sexuals (es preocupen pel seu cos, la seva imatge i la seva identitat sexual), per posteriorment establir els temes relatius a les ideologies, a l'acció vocacional i els valors morals (Logan, 1983). Amb tot, hom espera que, durant els primers anys de l'adolescència, la identitat sigui més difosa, mentre que en els anys de joventut sigui ja un estadi de consecució. Aquest fet és causat perquè, per a l'activitat de *trobar-se un mateix*, operen les capacitats cognitives en ple desenvolupament en interacció amb les experiències socioculturals (Bosma i Kune, 2001).

Sovint se suggereix que hi ha dos tipus diferents de crisi de la identitat: la

deficiència d'identitat i el conflicte d'identitat. La deficiència de la identitat és quan una persona no s'ha format una identitat adequada i, per tant, té problemes per prendre decisions importants, mentre que conflicte de la identitat és quan xoquen dos o més aspectes de la identitat que són prou rellevants per a l'individu i que impliquen incompatibilitat. Les crisis d'identitat, tant deficiències com conflictes, tenen lloc comunament durant l'adolescència, encara que no tots els adolescents experimenten crisis d'identitat. Per als qui experimenten la crisi de la identitat, la solució implica dos passos: primer, decidir quins són els valors més importants i, en segon lloc, transformar aquests valors abstractes en desigs i comportaments reals.

ELS QUATRE ESTATS DE LA IDENTITAT

Gran part dels treballs teòrics i empírics sobre la identitat en l'adolescència es basen en la teoria psicosocial del desenvolupament d'Erik Erikson. La seva teoria va donar lloc a diferents estudis empírics que pretenien demostrar, entre altres aspectes, l'existència d'un procés de resolució de la crisi d'identitat que postulava. Els treballs sobre els estats de la identitat tenen James Marcia com a pioner (Marcia, 1993). Aquest investigador adopta la idea d'Erikson pel que fa al fet que la identitat es dona per aconseguida quan l'adolescent s'ha compromès amb els models del rol d'adult i en les possibilitats de comportament que li ofereix la seva societat.

Si Erikson va basar la seva teoria en l'observació i en la pràctica clínica, va ser James Marcia el qui va donar més suport empíric als estats de la identitat. Aquest autor va construir una entrevista semiestructurada en la qual preguntava sobre les decisions i els compromisos que els nois i les noies havien adoptat en relació amb cadascuna d'aquestes cinc àrees: plans vocacionals, religió, política, actituds de rols de gènere i actituds respecte a les relacions sexuals. A partir de les respostes donades pels adolescents, Marcia (1994) va establir quatre nivells o estats d'identitat que vénen definits per dos criteris fonamentals: el fet d'haver travessat una crisi d'identitat i el fet d'haver adoptat o no compromisos personals de caire ideològic o vocacional. James Marcia creu que la teoria d'Erikson sobre el desenvolupament de la identitat conté quatre estats o formes diferents de resoldre la crisi de la identitat. Cal considerar que el terme *exploració* o *crisi de la identitat* s'utilitza quan l'adolescent ha pensat o no sobre certs temes o sortides i ha considerat diferents alternatives, mentre que el concepte de *compromís* es conceptualitza com el fet d'haver pres o no una decisió ferma, comprometre's amb el que farà.

1. *Difusió de la identitat*: l'adolescent dubta entre diferents alternatives, encara no ha escollit ni ha assumit cap compromís.

2. *Delegació de la identitat*: els adolescents han assumit un compromís sense passar prèviament per una crisi o exploració de la identitat. Es dona quan els pares imposen una determinada elecció professional de forma autoritària.

3. *Moratòria de la identitat*: es refereix als adolescents que estan en plena crisi de la identitat (exploració), però el compromís encara no està definit ni adquirit.

4. *Consecució de la identitat*: es refereix a aquells adolescents que han travessat la crisi de la identitat i n'han sortit assumint un compromís.

QUADRE 1

Criteris dels estats de la identitat segons Marcia (1994)

<i>Posició sobre la professió i la ideologia</i>	<i>Moratòria de la identitat</i>	<i>Delegació de la identitat</i>	<i>Difusió de la identitat</i>	<i>Consecució o assoliment de la identitat</i>
Exploració/crisi	Present	Absent	Absent	Present
Compromís	Absent	Present	Absent	Present

L'enfocament dels estats de la identitat ha estat durament criticat per alguns investigadors (Bosma i Kuneen, 2001; Kroger, 2000), els quals consideren que desvirtua i trivialitza la noció de *crisi* i de *compromís* d'Erikson que abans s'ha apuntat. D'altres, però, creuen que ha estat una contribució valuosa (Archer, 1989; Berzonsky i Adams, 1999).

Els treballs empírics de James Marcia corroboren les aportacions teòriques fetes per Erikson en el sentit que els adolescents de menys edat es troben, fonamentalment, en els estats d'identitat primers, és a dir, de difusió, delegació o moratòria, i això significa, en cada cas, que no han explorat encara alternatives ni s'han compromès en el que aniran a fer, mentre que els alumnes del batxillerat i d'inici en els cursos de la universitat se situen en l'estat de consecució o assoliment de la identitat (Waterman, 1999).

D'altra banda, cada vegada hi ha més evidència que els joves és possible que estiguin en fases diferents d'assoliment de la identitat segons cada domini (religiós, polític, ideològic, ocupacional o sexual). Per exemple, alguns estudis mostren que els joves poden desenvolupar preferències vocacionals i una identitat vocacional abans de desenvolupar una identitat política o religiosa (Skorikov i Vondracek, 1998).

EL GÈNERE I EL DESENVOLUPAMENT DE LA IDENTITAT

El sexe i la cultura són variables que afecten el desenvolupament i la formació de la identitat durant l'adolescència. Aquest procés de construcció de la identitat és diferent en els nois i en les noies? En alguns aspectes, així és, ja que les noies, en aquest procés per establir una identitat personal, mostren més importància pel que fa als aspectes de la identitat que se centren en les relacions interpersonals, rols de gènere i sexualitat (Archer, 1992; Patterson, Sochting i Marcia, 1992). També estan més preocupades que els nois en poder equilibrar les fites de la carrera professional i la família (Archer, 1992). És possible que l'exploració de la identitat sigui més complexa en les dones que en els homes, ja que elles intenten establir identitats en més dominis que els homes. Potser en aquest sentit elles necessiten més reflexió personal per dedicar-se a aquesta exploració identitària i el diari escrit, hipotèticament, ho facilita. Precisament en el món actual, en què les opcions han augmentat tant per als homes com per a les dones, però més per a elles, aquest procés pot resultar especialment difícil, sobretot en aquelles dones que desitgen integrar eficaçment els futurs rols professional i familiar.

Alguns investigadors (Douvan i Adelson, 1996; Santrock, 2004) creuen que homes i dones recorren les etapes que proposa Erikson en un ordre diferent. Es proposa que, en els homes, la formació de la identitat precedeix a la intimitat, mentre que, en les dones, la intimitat precedeix a la identitat. Això és congruent en pensar que les dones concedeixen més importància a les relacions i als vincles emocionals, mentre que els homes es preocupen més per la separació, l'autonomia i l'assoliment (Gilligan, 1992). En aquest sentit, alguns critiquen la teoria d'Erikson per haver emfasitzat l'autonomia i l'autosuficiència com a aspectes rellevants de la identitat, descurant característiques més relacionals pròpies de les dones (Gilligan, 1992; Marcia, 1994). Remarquen que el punt de vista de la individualització és decisivament influenciat pel gènere.

Les arrels d'aquesta crítica les reconeixem en les pensadores feministes, les quals varen reformular el concepte d'autonomia cap al d'una concepció d'autonomia relacional que es culmina no amb l'autosuficiència, sinó amb la col·laboració. *Jo sóc qui sóc* seria una consigna masculina. *Jo sóc qui sóc més les relacions que he establert* seria la consigna femenina.

El cert és que l'adolescència és viscuda de manera diferent segons el sexe, i és que les relacions socials de les noies i les dels nois segueixen ritmes diferents. Les noies tenen un patró d'interacció amb els altres que propicia relacions més simètriques i recíproques, mentre que els nois tenen un patró d'interacció que propicia relacions jeràrquiques de dominació i submissió. Les noies desenvolu-

pen, en general, un estil d'interacció facilitador que les capacita a l'hora d'establir relacions íntimes i integradores. Els nois, en canvi, segons aquests autors, presenten un estil d'interacció més restrictiu i temen mostrar debilitat davant dels altres, cosa que fa que tinguin més dificultats per establir relacions íntimes i recíproques i que es moguin més còmodament en grups jerarquizats.

Existeixen també diferències culturals en la concepció de la identitat. Així, hi ha autors que aborden la qüestió des d'un enfocament cognitiu i social, en el sentit que, en les societats en què es dóna pes al grup, la pròpia identitat es basa en els vincles amb el grup, mentre que, en les societats individualistes, es focalitza en allò que hom posseeix o bé assoleix.

IDENTITAT I NARRACIÓ

Fins a aquest apartat hem descrit els canvis evolutius més rellevants de l'adolescència, destacant la tasca de construcció de la identitat durant aquest període. Seguidament, desenvolupo la idea que la identitat és sobretot una construcció narrativa ja present des de les primeres etapes evolutives i que el diari íntim, en el període de l'adolescència, com a eina autonarrativa, podria facilitar-ne la seva construcció. Ens fem ressò així d'aquelles paraules de Miquel Martí i Pol quan escrivia:

Paraules que dibuixo i em dibuixen.

D'entrada, voldria matisar que no entenem la narrativa com una forma merament literària, sinó com una manera d'expressar l'experiència fenomenològica i cognitiva, és a dir, com l'expressió d'una història singular que es desplega i es desenvolupa. Així mateix, acceptem que la identitat necessàriament tampoc ha de tenir una forma narrativa. La idea que la identitat s'organitza en forma de narració és una afirmació feta per literats, sociòlegs i psicòlegs (Eakin, 1999; Sacks, 1987). Tots ells el que vénen a dir és que, per arribar a un sentit d'identitat, el jo s'ha de convertir en un narrador i configurar una trama narrativa. Es tracta de crear una història feta de fragments en què es representa la pròpia vida en el temps. La metodologia de la narrativa per a l'estudi de la personalitat i la identitat personal s'inclou dins de la tradició de la personologia i l'estudi de vides de H. Murray i R. White. Una premissa que sintetitza bé aquest enfocament són les paraules de Murray quan afirma que «la història de l'organisme és l'organisme» (citada per Pervin, 1998). En l'actualitat, el corrent dels models narratius de les vides humanes ve representat per Jerome Bruner, Silvan Tomkins, Hurbert Hermans i també per McAdams.

La identitat té dues característiques importants: continuïtat i contrast. La primera significa que les persones perceben que continuen sent elles mateixes al llarg del temps, mentre que el contrast vol dir que la pròpia identitat et fa ser diferent dels altres. Aquesta idea de permanència s'obté, dins del context de la narrativa psicològica, gràcies al fet que, a través del relat continuat, donem un sentit d'unitat. Amb l'escriptura quotidiana o episòdica del diari íntim, amb la datació de les entrades en la llibreta, el que fem és representar la subjectivitat personal sobre una dimensió temporal, dins d'una llibreta. El calendari ens ajuda a organitzar el diari com una història unificada, perquè a través d'ell construïm una seqüència que connecta moment a moment i enllaça continguts. Un procés semblant al del concepte de *organització gestàltica*, a través del qual les parts prenen sentit en relació amb el tot. Hom creu que el diari escrit recull i narra els fets tal com han succeït, de manera que podem esperar que l'ordre de la narració sigui determinat per l'ordre dels esdeveniments. Tal com diu Ricoeur (1981), hi ha una correspondència mútua entre «estar en la història» i «explicar quelcom sobre ella».

Aquesta història continuada equival, des de la tradició narrativa de McAdams (1993), a associar-la amb la identitat. És una experiència cohesionadora amb dimensions temporals en què s'integren passat, present i futur en un tot, perquè inclou no sols el que hom ha estat, sinó també previsions del que hom anirà a ser. No és la sensació d'estar tornant enrere, sinó que tots aquests temps coexisteixen. Probablement, el diari escrit és capaç d'integrar episodis inconnexos de la vida quotidiana en una totalitat narrativa coherent dins d'una llibreta singular. És a dir, que l'escriptura diarística podria aportar orientació personal, coherència i sentit per articular les experiències vitals.

A través d'aquest acte creatiu de narrar-nos, aconseguim la sensació de ser agents controladors de la pròpia vida. És una actitud activa que ens pot donar la creença de control i gestió sobre la nostra història passada i futura. Pren valor el fet d'assumir la pròpia construcció de la identitat. El mateix Erikson deia que, en part, el fet de tornar-se adult és prendre el control de la història de vida que un mateix es construeix: «Ser adult significa, entre altres coses, veure la pròpia vida en una perspectiva contínua, tant retrospectiva com en perspectiva... L'adult és capaç de reconstruir de manera selectiva el seu passat de manera que, pas a pas, sembli haver estat planejat per ell» (Erikson, 1993, p. 111-112).

Aquesta idea de fer narrativa de la vida quotidiana, però, no és quelcom que comenci a presentar-se en l'edat adulta, sinó que ja està present en les primeres etapes evolutives. Segons McAdams (1995), en les societats modernes, els joves comencen a organitzar la seva vida com una narrativa. El cert és que els infants són els autors de les seves pròpies autobiografies i van aprenent que la

vida pot ser entesa com una successió de fets. Parlen de les seves històries com una narrativa («i després... i després...»). La narrativitat està present al llarg del cicle vital; així ho demostren els estudis de Bruner (2002), que emmarca els orígens d'aquesta pràctica narrativa en les primeres etapes evolutives, de manera que els nens i les nenes, ja des de petits, aprenen a donar sentit, especialment sentit narratiu, al món que els envolta. Parteix del supòsit que la narrativa opera com un instrument mental en la construcció de la realitat. Segons Bruner (2002, p. 83), en la comunicació humana, «l'estructura narrativa està present fins i tot en la praxi de la interacció social abans d'adquirir la seva expressió lingüística», de manera que el que determina l'ordre de prioritat amb què el nen domina les formes gramaticals és l'impuls de construir narracions. Per a Bruner i Weisser (1991), «la tasca d'autorelat s'inicia amb l'inici mateix del llenguatge». Com a resultat, els nens i les nenes comprenen i produeixen històries i es tranquil·litzen o s'espanten en escoltar-les, molt abans que siguin capaços de manejar les proposicions lògiques, susceptibles de ser expressades lingüísticament. Aquesta història és dinàmica, s'acomoda i es reconstrueix.

En segon lloc, hem comentat la qualitat de contrast o distinció que assolim a través de la narrativa. L'autonarració, a través del llenguatge oral o escrit, és, per definició, una narrativa d'individuació, posseeix una funció d'autodefinició (Fivush i Reese, 1992), de manera que l'autonarració és l'acte de definició, de descripció d'un mateix, però també ens constitueix, fa emergir la realitat del subjecte (Bruner, 1987). La narrativa exposa una història, però també la construeix. Som el resultat del llenguatge i del discurs. A través del relat, organitzem la nostra experiència i li donem sentit, de manera que assolim un relat coherent amb un mateix i el món que ens envolta. El que vivim ens ho expliquem i ho expliquem als altres en històries, i llavors vivim segons les històries que expliquem. Vida i història evolucionen juntes, dialècticament, cadascuna formant a l'altra.

A més de definir-nos i individualitzar-nos, els autorelats són models per guiar la nostra conducta (Ricoeur, 1996) fruit de l'aprenentatge personal i la interacció social i cultural. Les persones, com a psicòlegs, com a científics, establim models predictors del que ha de passar, teories sobre tipus de persones, tipus de problemes i tipus de condicions humanes (constructes personals). Inventem relats i, contínuament, els revisem per fer-nos un relat i una interpretació suportable i acceptable. Es tracta de crear una narració que sigui coherent, viable i apropiada tant externament com internament (cultura i persona). En síntesi, «el jo és un narrador buscant coherència» (Serrano, 1995, p. 44). A través de l'explicació narrativa, es realitza un esforç per comprendre i comprendre'ns, per crear creences ontològiques amb les quals es construeix una determinada manera de viure que mereix el nostre suport i composa la nostra identitat, però

és un procés de textualització complexa i continuat que exigeix una interminable interpretació i reinterpretació.

Alguns autors han matisat quan es fan necessàries les narracions. Quan els fets no van com haurien d'anar, com haurien de ser segons les nostres expectatives i els nostres models, llavors les narracions són necessàries (Bruner, 2002). La motivació narrativa donaria resposta a allò que no entenem. Les narracions ens permeten afrontar de millor manera els conflictes i les confusions, ja que aconseguen una realitat atenuada. Sense elles no podríem sobreposar-nos als conflictes i les contradiccions que genera la nostra vida. Narrar ens aporta comprensió per poder conviure amb el conflicte, i escriure'ns pot ser útil per aclarir-nos.

A més d'aconseguir individuació, donar sentit a les experiències viscudes, coherència interna i predicció, amb la narrativitat es guanya retentiva i memòria autobiogràfica, ja que ens permet guardar una enorme quantitat d'informació en la ment i estalviar l'atenció als detalls (Fivush i Reese, 1992). Des d'aquest punt de vista, Nelson (1993) ens ha fet el favor d'acumular les proves que demostren que el que no s'estructura de manera narrativa es perd en la memòria, de manera que les persones no afrontem el món esdeveniment per esdeveniment, sinó que els fets i les frases s'emmarquen dins d'estructures més grans. Així doncs, les explicacions narratives tenen avantatges, ja que produeixen l'efecte d'emmarcar allò idiosincràtic en un motlle vital o quotidià amb més continuïtat i comprensió. En síntesi, allò del que no parlem o escrivim de manera narrativa és més fàcil que no ho recordem.

Diferents treballs vinculen la construcció de la identitat amb la tasca teixidora de l'escriptura (Leavitt i Pill, 1995; Youga, 1995). De manera més concreta, el vincle entre identitat i diari íntim ha estat estudiat en diverses investigacions (Behar i Villegas, 1992; Wood i Zurcher, 1988). El motiu d'aquesta relació és perquè posseeix un format que recull el pensament reflexiu personal de forma continuada a través d'un registre simbòlic. Totes aquestes recerques reforcen la idea que la identitat «és un projecte reflexiu: una interrogació més o menys contínua del passat, present i futur» (Giddens, 1995) i que aquesta feina reflexiva la fa el discurs escrit narratiu. En l'àmbit educatiu, s'ha emprat la narració autobiogràfica perquè els adolescents es reconeguin en la seva escriptura i els pugui ajudar en la construcció de la personalitat (Pérez, 2002; Brunel, 1987).

D'altra banda, aquesta interdependència entre el llenguatge i la formació del jo també la podem argumentar des de la disfunció. En aquest sentit, els trastorns narratius i els trastorns de la identitat van agafats de la mà (Eakin, 1999). És el cas, per exemple, de les persones afectades pels trastorns massius de la memòria, com són la síndrome de Korsakov i la d'Alzheimer. El paper de la memòria i la narrativa són especialment evidents en aquests casos per mantenir

el sentit d'identitat, ja que només recorden pocs segons d'ells mateixos i llavors, terapèuticament, es veuen a obligats a fer autobiografia, a «fer literatura d'ells mateixos en cada moment» (Sacks, 1987). Lesions en estructures del lòbul frontal poden provocar el que Young i Saver (1995) anomenen *disnarratives*, que vol dir *alteracions de la capacitat d'autorelat*. A causa d'aquesta alteració neurològica, situen la pèrdua de l'habilitat per construir narrativa i ho relacionen consegüentment amb una pèrdua de la identitat.

Per acabar, si perdem la nostra capacitat de narrativa, d'explicar allò que ens passa com una història, estem perdent la nostra capacitat per viatjar en el nostre temps (personal i social). Probablement, a través d'una organització cronològica i d'una estratègia narrativa, com és la del diari íntim, es dona importància a l'experiència viscuda, s'imposa el desenvolupament dels fets a través del temps i, segurament, això afavoreix la percepció d'un món canviant, en desenvolupament. Se situa a la persona com a protagonista en un sentit d'autoria de la pròpia vida, estableix significats i genera expectatives predictores. A través de la narració, podem copsar la sensació del temps viscut en la nostra condició històrica d'éssers vius. En ells podem organitzar i donar sentit a l'experiència i incrementar la quantitat d'informació disponible per ser processada i també per retenir-la millor, de manera que podem afirmar que la narrativa organitza l'experiència. En resum, tot i que la identitat es construeix i es transforma al llarg del cicle vital, el diari íntim pot constituir una modalitat de percebre i construir narrativament la pròpia identitat en el període evolutiu de l'adolescència.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMS, G. R.; ABRAHAM, K. G.; MARKSTROM, C. A. «The relations among identity development, self-consciousness, and self-focusing during middle and late adolescence». A: ADAMS, G. [ed.]. *Adolescent development: The essential readings*. Malden: Blackwell, 2000, p. 72-82.
- ARCHER, S. L. «The status of identity: Reflections on the need for intervention». *Journal of Adolescence*, núm. 12 (1989), p. 345-359.
- «Childhood gender roles: Social context and organization». A: MCGURK, H. [ed.]. *Childhood social development: Contemporary perspectives*. Hove England: Erlbaum, 1992, p. 31-56.
- BEHAR, J.; VILLEGAS, M. «Analyse du journal d'une adolescente: La construction de l'identité au moyen des documents personnels». *Colloque «Education familiale mape de coi et reconnaissance sociale»*. Tolosa, 1992. [Text inèdit, només es va incloure en les actes d'aquest col·loqui.]
- BERZONSKY, M. D.; ADAMS, G. R. «Reevaluating the identity status paradigm: Still useful after 35 years». *Developmental Review*, núm. 19 (1999), p. 557-590.

- BOSMA, H. A.; KUNNEEN, E. S. «Determinants and mechanisms in ego identity development: A review and synthesis». *Developmental Review*, núm. 21 (2001), p. 39-66.
- BROOKS-GUNN, J.; GRABER, J. A. *What's sex got to do with it? The development of health and sexual identities during adolescence*. Nova York: Columbia University. Department of Psychology, 1999.
- BRUNEL, M. L. «L'écriture introspective: son impact en psychothérapie et en éducation. Introspective writing: Its impact on psychotherapy and education». *Revue-Quebecoise-de-Psychologie*, vol. 8, núm. 2 (1987), p. 2-17.
- BRUNER, J. «Life as narrative». *Social Research*, vol. 54, núm. 1 (1987), p. 11-32.
— *Actos de significado*. Madrid: Alianza, 2002.
- BRUNER, J. S.; WEISSER, S. «The invention of self: autobiography and its forms». A: OLSON, D. R.; TORRANCE, N. [ed.]. *Literacy and orality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 129-148.
- BURR, V. *Introducció al construccionisme social*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta: Proa, 1997.
- CASTELLS, M. *La era de la informació: El poder de la identitat*. Vol. 2. Madrid: Alianza, 1998.
- COMAS-DÍAZ, L. «Hispanics, Latinos or Americanos: The evolution of identity». *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, núm. 7 (2001), p. 115-120.
- COTA-ROBLES, S.; NEISS, M.; HUNT, C. *Future oparent, future scholars: A longitudinal study of adolescent «possible selves» and adult outcomes*. Chicago, 2000. [Ponència presentada en la Society for Research on Adolescence.]
- CROSS, M. S.; MARKUS, H. R. «Possible selves across the life course». *Development*, núm. 34 (1991), p. 230-255.
- DAMON, W.; HART, D. *Self-understanding in childhood and adolescence*. Nova York: Cambridge University Press, 1998.
- DELLAS, M.; JERNINGAN, L. P. «Affective personality characteristics associated with undergraduate ego identity formation». *Journal of Adolescent Research*, núm. 5 (1995), p. 306-324.
- DOUVAN, E.; ADELSON, J. *The adolescent experience*. Nova York: Wiley, 1996.
- EAKIN, P. J. *How our lives become stories: making selves*. Nova York: Cornell University Press, 1999.
- ERIKSON, E. *El ciclo vital completado*. 3a reimpr. Mèxic DF: Paidós, 1993.
- FIVUSH, R.; REESE, E. «The social construction of autobiographical memory». A: CONWAY, Martin A.; RUBIN, David C.; SPINNLER, Hans; WAGENAAR, Willen A. [ed.]. *Theoretical perspectives on autobiographical memory*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1992, p. 115-132.
- GARCÍA MÁRQUEZ, G. *Vivir para contarla*. Madrid: Mondadori, 2002.
- GERGEN, K. *El yo saturado: Dilemas de identidad en el mundo contemporáneo*. Barcelona: Paidós, 1992.
- GIDDENS, A. *La transformación de la intimidad*. Madrid: Cátedra, 1995.
— *Modernidad e identidad del yo*. Barcelona: Península, 2000.

- GILLIGAN, C. «Joining the resistance: Girls' development in adolescence». *Symposium on development and vulnerability in close relationships*. Mont-real, 1992. [Text inèdit, només es va incloure en les actes d'aquest simposi.]
- GOFFMAN, E. *The presentation of self in everyday life*. Nova York: Anchor, 1959.
- HARTER, S. «Self and identity development». A: FELDMAN, S.; ELLIOT, G. R. [ed.]. *At the threshold: The developing adolescent*. Cambridge: Harvard University Press, 1990, p. 352-387.
- HARTER, S.; MAROLD, D. B.; WHITESELL, N. R.; COBBS, G. «A model of the effects of perceived parent and peer support on adolescent false self behavior». *Child Development*, núm. 67 (1996), p. 360-374.
- HARTER, S.; MONSOUR, A. «Developmental analysis of conflict caused by opposing attributes in the adolescent self-portrait». *Developmental Psychology*, núm. 28 (1992), p. 251-260.
- HOOVER, K.; KAUS, C. R. «Health-related possible selves in young and middle adulthood». *Psychology and Aging*, núm. 9 (1994), p. 126-133.
- KROGER, J. *Identity development through adulthood*. Thousand Oaks: Sage, 2000.
- LEAVITT, R. S.; PILL, C. J. «Composing a self through writing: the ego and the ink». *Smith College Studies in Social Work*, núm. 65 (1995), p. 137-149.
- LEWIS, H. *Shame and guilt in neurosis*. Nova York: International Universities Press, 1971.
- LOGAN, R. D. «A re-conceptualization of Erikson's identity stage». *Adolescence*, núm. 18 (1983), p. 943-946.
- MARCIA, J. E. «The status of the statuses: research review». A: MARCIA, J. E.; WATERMAN, A. S.; MATTESO, D. R.; ARCHER, S. L.; OLOFSKY, J. L. [ed.]. *Ego identity: A handbook for psychosocial research*. Nova York: Springer Verlag, 1993, p. 22-41.
- «The empirical study of ego identity». A: BOSMA, H. A.; GRAAFSMA, T. L. G.; GROTEVANT, H. D.; LEVITA, D. J. de [ed.]. *Identity and development*. Newbury Park: Sage, 1994, p. 67-81.
- MARKUS, H. R.; HERZOG, A. R. «The role of the self-concept in aging». A: SCHAIK, K. W. [ed.]. «The role of the self-concept in aging». *Annual Review of Gerontology and Geriatrics* [Nova York: Springer], vol. 11 (1992), p. 110-143.
- MARKUS, H. R.; MULLALLY, P. R.; KITAYAMA, S. *Selfways: Diversity in modes of cultural participation*. Michigan: University of Michigan. Department of Psychology, 1999.
- MARKUS, H. R.; NURIUS, P. «Possible selves». *American Psychologist*, núm. 41 (1986), p. 945-969.
- MCADAMS, D. P. *The stories we live by: Personal myths and the making of the self*. Nova York: Morrow, 1993.
- «Constructivism psychotherapies: Features, foundations, and future directions». A: NIEMEYER, R. A.; MAHONEY, M. J. [ed.]. *Constructivism in psychotherapy*. Washington: American Psychological Association, 1995, p. 11-38.
- MEAD, M. *Espiritu, persona y sociedad*. Mèxic DF: Paidós, 1990.
- MEILMAN, P. W. «Cross-sectional age changes in ego identity status during adolescence». *Developmental Psychology*, núm. 15 (1979), p. 230-231.

- MIRAS, M. «Afectos, emociones, atribuciones y expectativas: El sentido del aprendizaje escolar». A: COLL, C.; PALACIOS, J.; MARCHESI, A. [ed.]. *Desarrollo psicológico y educación*. Vol. 2: *Psicología de la educación escolar*. Madrid: Alianza, 2001, p. 309-329.
- NELSON, K. «The psychological and social origins of autobiographical memory». *Psychological Science*, núm. 4 (1993), p. 7-14.
- PATTERSON, S. J.; SOCHTING, L.; MARCIA, J. E. «The inner space and beyond: Women and identity». A: ADAMS, G. R.; GULLOTTA, T. P.; MONTEMAYOR, R. [ed.]. *Adolescent identity formation*. Vol. 4: *Advances in adolescent development*. Newbury Park: Sage, 1992, p. 9-24.
- PAYNE, M. *Terapia narrativa: Una introducción para profesionales*. Barcelona: Paidós, 2002.
- PÉREZ, F. *Una propuesta didáctica sobre la narración*. Barcelona: ICE: Horsori, 2002.
- PERVIN, L. *La ciencia de la personalidad*. Madrid: McGraw-Hill, 1998.
- POLKINGHORNE, D. E. *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: Suny Press, 1998.
- RICOEUR, P. *The narrative function: A hermeneutics and the human sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- *Si mismo como otro*. Madrid: Siglo XXI, 1996.
- ROSENBERG, M. *Society and the adolescent self-image*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- SACKS, O. *The man who mistook his wife for a hat and other clinical tales*. Nova York: Harper, 1987.
- SANTROCK, J. W. *Adolescencia*. Madrid: McGraw-Hill, 2004.
- SERRANO, J. «Discurso narrativo y construcción autobiográfica». *Revista de Psicología Social Aplicada*, vol. 5, núm. 1/2 (1995), p. 41-56.
- SKORIKOV, V. B.; VONDRACEK, F. W. «Vocational identity development: Its relationship to other identity domains and to overall identity development». *Journal of Career Assessment*, núm. 6 (1998), p. 13-35.
- WATERMAN, A. S. «Identity, the identity statuses, and identity status development: A contemporary statement». *Developmental Review*, núm. 19 (1999), p. 591-621.
- WHITE, M. *Re-authoring lives: Interviews and essays*. Adelaida: Dulwich Centre Publications, 1995.
- WOOD, M. R.; ZURCHER, L. A. *The development of a postmodern self*. Westport: Greenwood Press, 1988.
- YOUNG, J. «Journal writing». A: BALLOU, M. [ed.]. *Psychological interventions: A guide to strategies*. Westport: Praeger Publishers: Greenwood Publishing Group, 1995, p. 137-151.
- YOUNG, K.; SAVER, J. «The neurology of narrative». Nova York, 29 de desembre de 1995. [Conferència presentada en una sessió de la «Autobiography and Neuroscience», Modern Language Association Convention.]